

Bornholms historie

Jernalder (500 f.Kr.-750 e.Kr.)

Omkring 500 f.Kr. bliver anvendelsen af jern mere udbredt, men overgangen er langt fra markant og en egentlig jernalder bliver først synlig i de sidste århundreder før Kr.f., hvor jerngenstande begynder at dominere i gravfundene.

Jern var allerede kendt i bronzealderen. Enkelte jernnåle og fingerringe kan således forekomme i gravfund fra slutningen af yngre bronzealder, men et af de ældste stykker forarbejdet jern i Norden er fundet i en grav fra slutningen af ældre bronzealder i Grødby i Åker.

Jernalderen, der traditionelt inddrages i et ældre afsnit, 500 f.Kr.-375 e.Kr., og i et yngre afsnit, 375 e.Kr.-750 e.Kr., er den fundrigeste af oldtidens perioder med talrige enkeltfund, skatnedlæggelser, mere end 300 gravnedlæggelser, 130 bopladser, 7 jernudvindingspladser, 4 borganlæg og 2 offerpladser. Det store materiale gør det muligt at tegne et mere nuanceret billede af jernalderens samfund og struktur.

Flere af bronzealderens fortidsmindetyper som røser, småhøje og bautasten genfindes i jernalderen, men sammenlignet med yngre bronzealder er de hverken så talrige eller så synlige. Kun for den sidste del af perioden findes større gravmonumenter. Specielt i ældre jernalder blev gravene som oftest kun markeret med flade sten og stenlægninger, der med tiden er blevet jorddækkede. Desuden er der et nært sammenfald imellem jernalderens jordbrugsområder og det historisk kendte indmarksområde. Mange af jernalderens gravpladser blev derfor ødelagte ved den næsten totale opdyrkning af indmarksjorderne, der fulgte efter landboreformerne i 1800-tallet, eller fjernedes i forbindelse med råstofgravninger.

Gravpladserne blev i sin tid ofte placeret i sand- og grusbakker omkring allerede eksisterende gravanlæg eller på markante terrænpunkter, hvor opdyrkning dengang ikke var mulig. De bevarede jernalder-gravfelter findes i dag fortrinsvis tæt ved havet og i sten- og klippefyldte områder. Det kystnære område har igennem hele jernalderen været benyttet til gravlæggelser. Ofte findes der gravpladser på kystskrænterne på begge sider ved et å-udløb. På visse kyststrækninger ligger jernalderens gravpladser så tæt, at de danner næsten sammenhængende gravfelter.

Førromersk jernalder (500 f.Kr.-Kr.f.)

Ligbrændingsskikken var dominerende gennem det meste af ældre jernalder. På denne tid bliver det fast tradition at samle ligbålsresterne i en grube i jorden, en såkaldt brandplet eller brandgrube. Oven på graven blev der ofte lagt en større flad sten, der igen kunne være markeret og omkranset af stenlægninger af strand- og marksten i forskellige mønstre.

I de ældste jernaldergrave fortsatte skikken fra yngre bronzealder med at brænde eventuelle gravgaver til næsten ukendelighed. Brandpletter med en forsætlig knust gravurte kendes også. De fleste grave er imidlertid fattige, oftest helt fundtomme eller med nogle få sønderbrændte potteskår. Først i de sidste århundreder før Kr.f. bliver gravudstyret rigere, og der nedsættes igen hele ubrændte lerkar.

Brandpletterne er placeret i gravfelter i nær tilknytning til røsegravfelter eller ved foden af ældre enkeltliggende gravhøje eller røser, således at de ældste grave findes terrænmæssigt højest og tættest på de ældre gravanlæg. Yngre grave respekterer generelt de ældre og anlægges i forlængelse af disse, således at gravene alene ved deres placering kan dateres relativt. På mange af de bornholmske ældre jernalder-gravfelter, der tit har været i kontinuerlig brug frem til og med yngre romersk jernalder (150-375 e.Kr.), findes der denne horisontale lagdeling. På denne baggrund antages den store andel af de ikke daterbare brandpletsgravpladser at kunne henføres til den første del af ældre jernalder.

De største gravfelter kan indeholde mange hundrede brandgrave. Størst er St. Frigård gravfeltet i Østermarie med anslået op imod 1500 grave, dernæst følger Slusegård i Pedersker og St. Kannikegård i Bodilsker med henholdsvis næsten 900 og 800 brandgrave.

Det samlede antal brandgrave har været meget stort, amtmand Vedel anslår 40-50.000. Tallet har givetvis været større, men det afgørende er, at størstedelen af befolkningen må være repræsenteret, således at der gives muligheder for demografiske beregninger over befolkningstallet i jernalderen. Midt i fundfattigdommen fremtræder Kanegård-gravfeltet i Knudsker som relativt rigt blandt de ældre pladser. En kronehalsring af bronze fra Dyndalegård i Rø hæver sig også langt over gennemsnittet. Disse kontraster imellem enkelte rige fund og en ud fra gravfundene at dømme talrig, fattig og socialt ligestillet befolkning svarer helt til forholdene i yngste bronzealder.

Romersk jernalder (Kr.f.-375 e.Kr.)

Brandgravsskikken var enerådende frem til Kr.f., hvor jordfæste, dvs. ubrændte gravlæggelser, igen begynder at vinde frem. De døde placeres oftest med hovedet i N-NØ. Mændene gravlægges udstrakte hvilende på ryggen, hvorimod kvinder oftest ligger i sovestilling med ansigtet vendt mod V eller Ø. Ifølge den nordiske mytologi lå dødsriget Valhalla mod nord. I yngre romersk jernalder findes der lige mange brandgrave og jordfæstegrave, men der kan iagttages store lokale forskelle. Inden for jordfæstegravsskikken iagttages der ligeledes store lokale forskelle og i det hele taget en stor variation i gravkonstruktion og omfanget af, hvilke personlige ejendele, mad og drikke, der medgives i graven. Der kendes enkelte større stenrøser som Risehøj i Østermarie, der måler 2 m i højden og 15 m i diameter, men hvor ældre jernalderhøje undtagelsesvis optræder, har de i reglen været små, 3-7,5 m i diameter, ½-1 m høje og opførte af jord. Den ældste regulære jernalderhøjgravfelt findes på Bokul, hvor 20 småhøje endnu er bevaret. Udgravninger viste, at højene dækkede over både brand- og jordfæstegrave. Flere af gravene var omgivet af stenringe. Midt i en af højene fandtes ved et brandlag en 1 m høj bautasten, der var jorddækket, så kun den øverste spids ragede op over højen. Behovet for at synliggøre de gravlagte med større overflademarkeringer afspejler sandsynligvis en voksende social konkurrence og ulighed.

Germansk jernalder (375-750)

Yngre jernalder, der inddeles i en ældre germansk (folkevandringstid), 375-525, og i en yngre germansk jernalder, 525-750, repræsenterer en på mange måder fascinerende tid.

Skriftlige kilder fortæller om germanske stammer med tilknytning til Norden, men om begivenhederne og forholdene i Skandinavien giver alene de arkæologiske fund sikre vidnesbyrd. Disse er til trods for de senere års mange nye fund meget uensartet fordelt.

Allerede omkring år 300 bemærkes en nedgang i antallet af grave og gravpladser. Særlig fattig på gravfund fremtræder ældre germansk jernalder. I den efterfølgende yngre germanske jernalder øges antallet af daterbare grave og gravpladser, men set i forhold til ældre jernalder, hvor der fandtes en jævn fordeling af gravpladser over hele øen, er gravfundene efter år 375 ensidigt koncentreret i Østerlars-Gudhjem området. Boplads- og enkeltfund viser, at dette billede naturligvis er forkert og fortrinsvis på afspejle forskelle i bevaringsforholdene og undersøgelsesaktiviteten. Situationen i den øvrige del af Danmark er den samme, hvor det generelt har vist sig problematisk at lokalisere grave fra yngre jernalder. I denne sammenhæng repræsenterer fundene fra Østerlars-Gudhjem området rent faktisk nogle af de største og rigeste gravfund på landsplan.

Flertallet af de registrerede grave fra yngre jernalder har været jordfæstebegravelser. Kun enkelte gravurner med rensede ben og brandgruber med urensede ben kendes. Selvom ubrændte grave oftest vil være vanskelige at erkende, antyder de seneste undersøgelser, at brandgravsskikken har været langt mere udbredt end tidligere antaget. Generelt bør de manglende grave kunne findes indenfor de nuværende jordbrugsområder og nær de samtidige bopladsområder. Mange af gravene fra yngre jernalder har været dækket af lave cirkulære, firkantede eller ovale stenlægninger, men højgravfelter kendes også. Det største, ved Bækkegård i Østerlars, er endnu delvis bevaret med 175 små høje. Oprindeligt har gravfeltet indeholdt over 220 grave fra tiden 525-850. Flere af gravene

har været markerede med små bautasten, og på nogle af de flade stenlægninger var gravene markeret med større runde sten svarende til ”klotsten”, der er meget almindelige i Sverige. Efter en periode at have været ude af brug, genfindes bautasten i tiden efter Kr.f. enkeltvis på brand- og jordfæstegrave og i yngre jernalder på/i jordhøje eller samlede i cirkulære ringe eller ovale stensætninger, men de er altid små, højst 1 m høje.

I yngre jernalder og vikingetid får store og høje bautasten en renæssance. En nu forsvundet skibssætning mellem Læså og Grødby Å samt bautastensamlingerne i Louisenlund og Gryet skal muligvis henføres til denne tid.

Jernalderen er en rig, men samtidig krigs- og plyndringshærgede periode. Krigsvåben optræder for første gang allerede midt i bondestenalderen. Våben og handel følges ad, men en militærorganisation, forsvarsborge og regulære krigshandlinger bliver først for alvor synlige i jernalderen.

På Slusegård-gravpladsen er der i tiden efter Kr.f. fundet flere grave med spor af lemlæstelser og kamp. I to moser, Balsmyr i Klemensker og Knarremosen i Rutsker, er der fundet våbenudstyr, der er tolket som resterne af krigsbytteofre.

Den militære organisation afspejles klarest på jernalderens gravpladser, hvor der findes gravlagt et meget stort antal krigere, både fodfolk og ryttere. I yngre jernalder kan udover en hund også hele eller dele af en hest være gravlagt sammen med krigeren.

De ældste krigergrave dukker pludselig og massivt op i det sidste århundrede før Kr.f. og optræder med vekslende hyppighed helt frem til begyndelsen af vikingetid, hvor de lige så pludselig forsvinder. Det er ikke fordi krigsfaren forsvinder - sandsynligvis netop tværtimod.

På flere af Bornholms naturligt skarpt afgrænsede bakker og klippeknolde er der i løbet af jernalderen blevet opført såkaldte forsvars-, tilflugts- eller bygdeborge. Borgene kan have tjent flere formål, men antages opført og benyttet i de krigshærgede perioder.

Af fem bevarede borganlæg knyttes de fire til jernalderen. Gamleborg i Almindingen antages først anlagt i vikingetid. Der findes i øvrigt efterretninger om flere borganlæg. En del af dem kan evt. dokumenteres ved hjælp af flyfotos.

Ringborgen på Rispebjerg er Bornholms største forsvarsanlæg fra jernalderen og den største indhegnede plads fra bondestenalderen. Arkæologiske undersøgelser i 1995-2001 har påvist, at der i oldtiden, på et fra naturens side markant og let forsvarligt næs, opførtes imponerende forsvarsværker, som har krævet et velorganiseret samfund.

De ældste anlæg kan dateres til yngste tragtæggekultur, 2900-2700 f.v.t., hvor 3 anlæg med omfattende palisadehegn har afløst hinanden. Sandsynligvis har der til hvert anlæg været 2 ydre parallelle og 2 indre palisadehegn. 30 cm tykke stolper er her blevet placeret i en op til 75 cm dyb grøft, gravet ned i den hårde alunskifer. Alligevel har man for hvert nyt anlæg gravet nye palisadegrøfter.

Det mindste anlæg dækker et areal på 4 ha, det største og yngste omfatter 6 ha. Både inden for og uden for hegnene er der over et 10 ha stort område fundet omfattende bopladslevn med mængder af flintafslag af både lokal og importeret flint, kværn- og slibesten, hele sten- og flintredskaber.

Udover langhuse, der har fungeret som boliger, er der også påvist 5 stolpekredse eller såkaldte ”wood-henges”. De består af 8-10 meget svære stolper, anbragt i en cirkel med 7-10 m i diameter.

Man ved ikke, hvad disse anlæg har været brugt til. I det ene er der i midten fundet en grube med brændte knogler af kvæg. Tilsvarende stolpekredse kendes fra to andre steder på Sydbornholm, men ellers skal man helt til De Britiske Øer for at finde tilsvarende anlæg.

Sammen med fundene af over 20 små ornamenterede skifersten med indridsede sole, og omfattende spor af brand med rødbrændte lerlag, brændte knogler og flintredskaber må der være tale om mere og andet end en befæstet stenalderboplads.

Omkring Kr.f. udnyttedes det samme næs til at bygge tilflugtsborgen Ringborgen, hvoraf den indre halvkredsvold endnu findes bevaret i op til 3 m's højde. De seneste arkæologiske undersøgelser har vist, at Ringborgen består af 2 koncentriske ringvolde og voldgrave med en indbyrdes afstand af 200 m. Ringborgen er med sine 4 ha betydelig større end Gamleborg i Almindingen.

Ringborgens ydre vold og voldgrav er kun bevaret ved Snaphøj og et mindre stykke nordligst langs den eksisterende hulvej, der delvis falder sammen med den oprindelige voldgrav. Selvom størstedelen af den yderste forsvarsvold er sløjfet, har det i markafgrøderne og fremfor alt på luftfotos været muligt at se voldgraven og 3 indgange. Udgravninger viste, at indgangene har været stenbrolagte, og at jordvolden har været støttet af en kraftig bulværkskonstruktion.

Dateringen af borgen har tidligere været usikker, da der i modsætning til stenalderanlæggene ikke findes spor efter længerevarende ophold, men i 1996 blev der fundet et gravfelt placeret inden for borgområdet tæt vest for Snaphøj. Den nordligste del af gravpladsen er undersøgt, her fandtes 10 jordfæstegrave, der kan dateres til o. år 50 e.Kr.f. og 22 brandgrave fra 100-200 e.Kr.f. Desuden fandtes en enkelt yngre, men ikke nærmere daterbar jordfæstegrav med et helt sønderhugget individ. Sammen med iagttagelserne fra Slusegårds-gravfeltet, der ligger ved Øleåens udmunding 3 km syd for Ringborgen, hvor der er fundet flere grave med lemlæstede lig og mange våbengrave, vidner det om ufredstider fra tiden omkring Kr.f.

Bukkediget, der ligger 500 m nordøst for Ringborgen, har været tolket som et yderste værn, men muligvis er der tale om et yngre anlæg, da de konstruktionsmæssigt er forskellige. Der findes ikke nogen voldgrav foran Bukkediget.

Engang anlagt og vedligeholdt har Ringborgen i ufredstider tjent som tilflugtssted for folk med husdyr og andre ejendele, måske langt op i historisk tid. Ringborgen er den eneste af de bornholmske tilflugtsborge, som man ved også blev benyttet i historisk tid. Under Tredivårskrigen (1618-48) samlede man f.eks. i 1645 store styrker af den bornholmske militi på Rispebjerg. Styrkerne skulle holde øje med en stor flåde, der var observeret syd for Dueodde, og være i beredskab ved en eventuel landgang.

Fra ca. 1658 og helt frem til 1867 benyttede Søndre Herreds militi Rispebjerg som øvelsesplads. Ifølge folkesagn eksercerer de "underjordiske" om natten på Ringborgen med fodfolk, rytteri og artilleri. De "underjordiske" er små fabelvæsner, som i de bornholmske sagn opfører sig ligesom nisser og elverfolk. Forestillingerne om de "underjordiske" er i meget høj grad knyttet til gravhøje og gravpladser fra oldtiden. Mange sagn fortæller også om, hvordan de "underjordiske" har deltaget i Bornholms forsvar. Blot gælder den regel, at et menneske først skal affyre sit gevær, før de "underjordiske" kommer til hjælp. Den indre Ringborg blev fredet i 1894. Et godt 10 ha stort område omkring Ringborgen blev i 2004 erhvervet af Bornholms Statskovdistrikt. Enkelte af anlæggene fra sten- og jernalderen er forsøgt synliggjort i terrænet.

Gamleborg i Paradisbakkerne er en såkaldt tilflugts- eller bygdeborg, hvor folk i ufredstider kortvarigt kunne søge tilflugt med husdyr og andre ejendele. Borgen, der er Bornholms bedst bevarede borganlæg, ligger i det gamle udmarksområde 4,5 km fra kysten. Placeringen på en let forsvarlig klippeknode, der hæver sig 14 m over det omgivende terræn, har været ideel. Imod nord har den nu tørrelagte Borgsø vanskeliggjort adgangen. Mod sydøst rejser klippen sig som en 10 m høj lodret væg, der gør borgen uindtagelig fra denne side. Vandforsyningen var også sikret ved et større vandreservoir. Volden fremtræder som en 2-3 m bred og ca. 1 m høj vold af sten og jord, der afgrænser den 1,4 ha store borgplads, dog mangler volden på den lettest forsvarlige strækning. Gamleborgs hovedindgang finder man mod vest. Volden spaltes her i fire voldender, der ligger skævt for hinanden. Denne konstruktion har bevirket, at man lettere kunne falde en fjende i ryggen, når hovedindgangen blev angrebet. I nordvest og øst findes for- eller skærmvolde, der har beskyttet mindre indgange i borgens nordvestlige afsnit. Da området omkring borgen aldrig har været opdyrket, er det muligt at følge vejsporene til borgens indgange.

Gamleborg undersøgtes første gang i 1824 af kronprins Christian (senere Chr. VIII).

Udgravningshullerne ses endnu i volden. Ved Nationalmuseets udgravninger i 1948-50 og 1954 lykkedes det at påvise mindst 3 byggefaser og på grundlag af enkelte potteskår at bestemme, at

borgen havde været benyttet i romersk jernalder o. 200 e.Kr.f. og igen i sen vikingetid/tidlig middelalder omkring år 1000.

I de ældste præsteindberetninger fra 1624 berettes det, at man fra Gamleborg forsvarede sig med håndsten. At overleveringerne var korrekte, bekræftedes ved de arkæologiske undersøgelser, da der lige inden for volden fandtes flere depoter med strandsten, der havde tjent som kasteskyts. Gamleborg blev fredet i 1899. Samtidig med opførelsen af forsvarsborgene må det varslingsystem, der kendes fra historisk tid med antændelsen af baune på de mest markante storhøje og terrænpunkter, antages at have fungeret.

I tiden efter Kr.f. medgives der ved gravlæggelser et stigende antal importerede genstande og der afspejler sig igen store sociale forskelle. Flere rige gårde eller bygder lader sig udskille. I tiden omkring Kr.f. fremtræder Simblegårds-gravpladsen i Klemensker som særlig rig, med veludstyrede krigergrave. I yngre jernalder er der en overvægt af rige kvindegrave. De rigeste kvindegrave fra ældre germansk jernalder kendes fra Møllebakken ved Gudhjem. I yngre germansk jernalder hører kvinde- og mandsgravene ved Sandegård og Kobbeå i Østerlars til de mest veludstyrede. I en af krigergravene fandtes ud over fuld våbenudrustning også resterne af en lille købmandsvægt.

Gravfundene synes at afspejle en stærk social og hierarkisk opdelt samfundsorden med storbønder, almindelige bønder, husmænd og trælle, samt en militærorganisation, hvor forsvaret må antages at have været opbygget lokalt i noget, der svarer til skipen og herreder, som det kendes fra historisk tid. En samlet og central styring af øen må antages at have eksisteret i flere århundereder, før end det omkring 890 berettes, at Bornholm havde sin egen konge. Ingen af de hidtil kendte grave fra yngre jernalder er dog så rigt udstyrede, at de kan antages at afspejle fyrste- eller kongegrave.

Højt specialiserede håndværkere, som f.eks. flintsmede, megalitbyggere, bronzestøbere og guldsmede, har eksisteret allerede i sten- og bronzealderen. Særlig udviklet bliver de håndværksmæssige færdigheder i løbet af jernalderen, hvor specialiseringen øges, sandsynligvis på baggrund af en mere direkte samhandel med de central- og sydeuropæiske højkulturer. Ikke mindst har Romerrigets ekspansion til Rhin-grænsen medført en massiv romersk kulturpåvirkning af hele Nordeuropa.

På Bornholm er der flere spor af lokal produktion og udvinding af jern. Foreløbig er jernudvindingsovne alene undersøgt ved Maglegård i Østermarie. C14-dateringer af trækul fra ovnene viser, at de har været i brug 2.-1- århundrede før Kr.f.. De er dermed samtidige med de ældste krigergrave og den første regelmæssige brug af jernvåben. En del af de mange jernsværd må derfor forudsættes at være fremstillet af lokale smede, hvis værksteder burde kunne lokaliseres i nærheden af jernudvindingsanlæggene. Råstoffet til jernet må have været sø- eller myremalm. I dag kendes ingen store forekomster, og det er vanskeligt at forestille sig, at der på Bornholm kan have eksisteret tilstrækkelig med malm til, at øen har været selvforsynende over en længere årrække. Størstedelen af jernet på nødvendigvis være blevet importeret, måske fra Mellemsverige, hvor der blev udvundet store mængder af jern. På de store jernalderboplads, som Sorte Muld og Smørenge, findes der ofte jernslagge, enkelte støbeforme samt talrige støberester fra bronze-, sølv- og guldstøbning. Sammen med mange lokale nåle (fibeltyper) vidner det om en hjemlig værkstedsproduktion.

Den militære organisation hører som tidligere omtalt meget nøje sammen med handel. Bornholms centrale placering i Østersøen har medført, at øen hyppigt blev anløbet. I Gudhjem-Østerlars området antages de mange og rige gravfelter fra yngre jernalder at afspejle en endnu ikke lokaliseret handelsplads. Sammen med lokale handels- og eventuelle krigsskibe må der antages at have været et behov for sikre havne og ladepladser. Specielt om vinteren, men også i den øvrige del af året, har de lokale skibe og både måttet sikres.

Enkelte af de registrerede forekomster af oldtidsagre i udmarksområdet må antages at være blevet opgivet i jernalderen, muligvis omkring 550, hvor en pestepidemi (den Justinianske pest)

sandsynligvis også har ramt Bornholm. I indmarken, hvor de fleste bondeskove også har høj bonitet, har størstedelen af agrene med stor sandsynlighed været under opdyrkning i jernalderen. Lave sten- og jordvolde samt rækker af sten markerer agre og skellinier. Det har på Bornholm endnu ikke været muligt at datere og forfølge, i hvor lang tid disse skellinier har eksisteret, men i Sverige har stenrækker kunnet dateres tilbage til ældre jernalder, 200-300 e.Kr..

Kendskabet til jernalderens bebyggelse er gennem mere målrettede rekognosceringer blevet væsentlig forbedret inden for de seneste år. Set i forhold til de mange gravpladser forestår der dog endnu et meget omfattende opsporings- og registreringsarbejde. Jernalderens bopladser er ikke svære at finde. De findes tit kun 100-200 m fra de kendte gravfelter og ligger næsten altid inden for det nuværende jordbrugsområde. De eksisterende gårde, der dækker et stort areal, kan dække de arealmæssigt mindre jernalderbebyggelser, men oftest er de eksisterende gårde flyttet i tidlig middelalder, således at størstedelen af jernalderbebyggelsen på Bornholm i dag ligger blotlagt og under dyrkning. Bortset fra bådehuse og sæsonmæssige fiske-, handels- og ladepladser ser selve kystområdet kun sjældent ud til at have været bebygget i jernalderen. Kysten har i udstrakt grad tjent som gravplads. Selve bebyggelsen med huse og gårdanlæg har ligget højt placeret i terrænet med en ofte vid udsigt over havet og i en betryggende afstand, 500-1.500 m, fra kysten. Netop denne placering kan have været betinget af en sikkerhed mod røveriske overfald fra søen. Bosættelserne i jernalderen har ikke på helt samme måde som tidligere været afhængig af naturlige kildevæld, fordi man nu i stor stil selv anlagde brønde. Bebyggelsen ligger oftest strategisk nær græsningsområder og dyrkbare, naturligt veldrænede jordbrugsområder.

På de større bopladser med længerevarende bebyggelseskontinuitet vil der være ophobet store mængder af bygningsaffald som ler, græstørv og sten, køkkenaffald fra husholdningerne samt høje koncentrationer af fosfat fra husdyrholdet. Hvor gårde og huse gentagne gange er blevet opførte omtrent det samme sted, har det medført, at bopladslagene akkumuleredes byhøjtlignende lag. Disse bopladser fremtræder i dag som såkaldte sortmuldspadser, farvet af store mængder trækul. Ved bopladskomplekset Sorte Muld i Ibsker, der dækker et ca. 1 km² stort område, er der målt de højeste fosfatkoncentrationer og de tykkeste kulturjordslag (1,4 m).

Krøblingevejen er en bevaret oldtidsvej der fra naturhavnen Vigen i Svaneke, gennem klippepartiet Stenkullen og i engdraget Biskopsenge, fører til Sorte Muld. Sorte Muld menes at have været sæde for Bornholms konge i århundrederne efter Kr.f. frem til vikingetiden, ca. 750 e.Kr.f. I tilknytning til det religiøse og administrative center på selve Sorte Muld var pladsen omgivet af en hel by af gårde, der tilsammen dækkede et over 1 km² stort område. Der er bortset fra den sortmuldede jord intet synligt af denne oldtidsby, som skønnes af have huset flere hundrede indbyggere.

Sorte Muld er særlig kendt for fundene af 2500 små guldgubber fra o. 550-650 e.Kr.f.. Talrige andre fund vidner om, at Sorte Muld i kraft af en række naturhavne omkring Svaneke har været en betydningsfuld og rig handelsby, indtil den formentlig blev ødelagt i begyndelsen af vikingetiden. Omkring Sorte Muld findes talrige helleristninger og en række markante gravhøje samt jættestuen Hallebrøndshøj. Sandsynligvis har Sorte Muld med den gode landbrugsjord og de gunstige anløbspladser også været en betydningsfuld bygd gennem hele bronzealderen og helt tilbage i yngre stenalder. Set på denne baggrund kan Krøblingevejen være en meget gammel sag.

Tiden efter 300 karakteriseres af usædvanligt mange guldfund i Norden og på Bornholm. Hvorledes guldet har fundet vej til Bornholm er endnu ikke klarlagt. De seneste års mange metaldetektorfund viser, at de største og fundrigeste pladser også skal henføres til ældre germansk jernalder, dvs. netop i den periode hvor der er registreret færrest grave. Muligvis kan de meget fundrige germanertidsbopladser, sammen med de forladte oldtidsagre, sættes i forbindelse med den omtalte pestepidemi omkring år 550.

Yngre jernalder afspejler vækst og velstand, men også stor social ulighed. Overalt i Norden opføres på denne tid storgårde. På Bornholm blev der i begyndelsen af 1950'erne undersøgt to mindre gårdanlæg fra ældre germansk jernalder ved Sorte Muld og Dalshøj i Ibsker. Der er indenfor de seneste år fundet rester af flere huse fra germansk jernalder, men en hel nogenlunde velbevaret grundplan endelige storgård er endnu ikke blevet afdækket.